

Сергій Бортник

**Коментар
(серпень 2022 р.)**

Текст Анатолія Бабинського дає привід подумати про роль християнської церкви як такої у війні та сформулювати наше ставлення до війни саме з християнських позицій. Хоча я й викладаю «католицьке богослов'я» та цікавлюся політикою Католицької церкви, однак не відчуваю себе достатньо компетентним, щоб оцінювати цей текст із перспективи відповідності віровченню Католицької церкви. Радше як доктор богослов'я та магістр міжнародних відносин я спробую запропонувати кілька думок, які би проявили релігійний фактор війни та євангельську перспективу її оцінки.

Насамперед відзначу, що серед українців часто можна почути критичні зауваження щодо позиції й висловлювань Папи Франциска. Про це справедливо згадує і доктор Бабинський. Я ж особисто симпатизую позиції Понтифіка, в якій бачу часом не проявлені євангельські та християнські наративи. Для українців нинішня війна – це боротьба за виживання як держави, як політичної нації, але також для багатьох людей навіть фізичного виживання в умовах реальної загрози їхньому життю. І тут варто зважати на те, що це різні рівні прояву нинішньої війни, роздуми про які формують мій коментар.

На рівні індивідуальному ми всі покликані допомогти потерпілим, що реалізуватиме заповідь євангельської любові до ближнього. Біженці, цивільне населення загалом, особливо матері з дітьми та люди похилого віку – це ті групи, яким, безсумнівно, треба допомогти пережити цю війну – і фізично, і психічно. І тут

цілком доречно згадати критику з боку Папи Франциска позиції московського патріарха Кирила, який повністю благословив цю війну: релігійні лідери не повинні «бути вівтарниками», що обслуговують інтереси своєї державної влади (BBC News Україна, 2022).

Навіть у прагматичному плані мене вразила позиція Московської патріархії, коли прозвучали слова співчуття після загибелі одного військового капелана РПЦ у Курську (Кирилл, 2022). При цьому ми так і не дочекалися аналогічних слів співчуття до вірних УПЦ, які для Москви і сьогодні формально залишаються частиною цієї «великої багатонаціональної церкви». Були вбиті священники, зруйновані храми – якщо немає сили підтримати словом потерпілих загалом, то можна було хоча б підтримати тих, кого ти вважаєш «своїми», тобто принаймні кліриків УПЦ.

На днях мені на очі потрапила статистика Держслужби з етнополітики та свободи совісті щодо пошкоджених чи зруйнованих за час війни храмів (Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, 2022). Переважна більшість із них – це релігійні споруди не стільки католицькі, юдейські чи мусульманські, а саме храми УПЦ. Відповідно, під сумнів можна поставити наявність у московського патріарха не тільки євангельської етики допомоги слабким та немічним, але й корпоративної етики Московського патріархату підтримки «своїх». Говорячи сумарно, що все з російської сторони «робиться правильно», патріарх Кирило однозначно стає на одну сторону конфлікту та не бажає розрізняти нюансів.

Чи можемо ми, справедливо критикуючи його позицію, просто стати на іншу сторону, зайняти діаметрально протилежну позицію? Багато українців саме так і роблять. Під час війни досить просто прийти до чорно-білого бачення. Але певною мірою у цій війні страждають не тільки українці. Серед вразливих груп у Росії – загиблі або понівечені солдати строкової служби, яких незаконно відправили на війну, батьки, дружини, діти загиблих військових, які воювали за абстрактну велич Росії.

Сьогодні ведуть чимало дискусій про співвідношення держави та громадянського суспільства в Росії. Із одного боку, вражає кількість людей, що підтримує цю війну. Цілком логічно, що вони потрапили під вплив масової пропаганди, яка підтримує «спеціальну військову операцію» Росії проти українських націоналістів, які нібито становлять небезпеку для мирних «малоросів».

З іншого боку, все одно цю «спецоперацію» підтримує не все населення. Я сам знаю людей із Петербурга, які допомагають вивезеним у Росію громадянам України переїхати до більш безпеч-

них країн західної Європи. Я знаю сім'ю з Москви, яка мусила виїхати в Німеччину, бо в Росії матері погрожували забрати права на опіку за донькою-підлітком через участь останньої в антивоєнних маніфестаціях. Я знаю богословів-інтелектуалів із Росії, які й зараз, залишаючись жити вдома, публічно досить радикально виступають проти цієї «спецоперації».

А тому євангельський підхід, що передбачає необхідність залишити 99 овець та допомогти одній, яка потрапила в біду, передбачає, що ми не можемо тотально засуджувати всіх росіян за підтримку цієї агресії. Цілком логічно, що цього не мусить робити і Папа Франциск. І на тлі численних прикладів прагнення зі сторони Ватикану примирення через участь росіянки й українки, які, ймовірно, напряду непричетні до війни, у процесії Страсної п'ятниці можна сприймати в іншому світлі. Складність розрізнення нюансів у позиціях різних громадян Росії не дає нам, як християнам, підстав для тотального засудження всіх і кожного.

Інший рівень нинішнього конфлікту – це боротьба між державами Росії й України. Це рівень міжнародного публічного права, тому розрізнення агресора й жертви відбувається саме на рівні держави. Доктор Бабинський проводить доречну паралель зі ставленням Ватикану до ситуації в Польщі 1939 року. І Польща того часу, і нинішня Україна – це державні утворення, що отримали чи відновили свою політичну незалежність відносно недавно – адже не пройшло того символічного терміну сорока років, за який євреї, що вийшли з єгипетського полону, належно усвідомили свою нову ідентичність і самодостатність.

Не вдаючись у подробиці щодо Польщі, пригадаю тут лише одне з опитувань, яке провели в Україні за півроку до війни. Я аналізував його на сайті «Академічна ініціатива» (БФ «Академічна ініціатива», 2021b), де наголосив, зокрема, на регіональних відмінностях у ставленні громадян України до ідеї єдиного з росіянами народу, до спадку Київської Русі тощо. Регіональні відмінності серед громадян України щодо таких соціокультурних тем – важливий факт нашого існування.

Папі з римських пагорбів дещо простіше узагальнити своє ставлення до українців у широкому сенсі. Складніше це зробити предстоятелямі Української православної церкви, парафії якого переважають у всіх регіонах України, за винятком Галичини (БФ «Академічна ініціатива», 2021), особливо на південному сході України, а також у Закарпатті й на Волині. Різне усвідомлення самоідентичності українців і відмінності у ставленні до російського

чинника, відповідно до регіонів їхнього проживання, може бути фактором збагачення для української державності.

У будь-якому випадку підтримка української державності не має бути саме християнською чеснотою. Прикладом для нас тут може слугувати Христос, який незважаючи на певні спекуляції, не був поборником ізраїльської державності. Існування єврейського народу під римським пануванням – факт тогочасного життя, і Христос, що приніс людству свободу, проповідував універсальну свободу від гріха, а не політичну свободу від римської державної влади.

До початку війни для більшості українців наша державність не була християнською цінністю. Так само можна погодитися з ватиканською позицією, зазначеною доктором Бабинським: *Ostpolitik* Ватикану не є однорідною, а Церква може існувати за різних політичних режимів. І якщо українці мають різні уподобання щодо мови чи конфесії, то нав'язувати свою позицію тут не зобов'язаний і Папа Франциск. Недарма він відмовляється від часом приписуваного йому образу «капелана колективного Заходу» щодо нинішнього конфлікту.

Що мене вразило у нинішній війні – це ставлення до питання своєї ідентичності жителів Херсонщини. Люди, які мовно та конфесійно були цілком проросійськи налаштованими, виявилися зрадженими місцевою владною верхівкою та вже на початку війни опинилися в окупації. Причому, усвідомлюючи загрозу життю, упродовж місяців сотні чи навіть тисячі з них виходили на проукраїнські демонстрації. Головна мотивація їхньої боротьби, наскільки я міг зрозуміти – бажання оминати для себе долю «народних республік» Донбасу, які стали сірою зоною з незрозумілими перспективами.

Мені доводилося зустрічатися з концепціями «суворої» та «лагідної» українізації. Загалом я особисто виступаю за «лагідний» варіант без жорсткого нав'язування антиідентичності. Але сьогодні українці опинилися перед небезпекою руйнування їхніх цінностей та їхнього способу життя. Нинішня війна, як про це свідчить все більше фактів, – це не просто питання більших чи менших симпатій до російського компоненту. На моє переконання, це перш за все питання того, чи хочемо ми повернення до радянського імперського минулого.

У контексті нинішньої війни за умови перемоги росіян для українців – це буде аналог існування на західній Україні після завершення Другої світової війни – із великою кількістю незадово-

лених, із політичними репресіями та відсутністю громадянських свобод. Усвідомлення такої перспективи і прагнення її уникнути – спільне бажання мільйонів українців. І це сприяє укріпленню української політичної нації, яка повинна припинити мовні й конфесійні сварки.

В Україні ХХІ ст. кожні десять років – якщо не Майдан, то війна. Це свідчить про важливі процеси у громадянській свідомості, які непросто піддаються раціональному аналізу. І тому важливо говорити не просто про державність, яка у 1991 р. далася українцям досить просто – у мирний спосіб. У нинішніх обставинах збройного протистояння вкотре утверджується політична нація. І тут я цілком погоджуюсь із баченням Папи Франциска, яке окреслив доктор Бабинський: Росія сьогодні є наддержавою, що нав'язує свою волю всупереч принципів самовизначення народів.

Але народи – це суб'єкти історичного процесу. Як я вже зазначив, оцінка дій агресора у питанні міждержавних відносин не є суто християнською чеснотою. І ситуація тривалої боротьби та остаточного становлення української політичної нації міняє перспективу. І Папа Франциск, який через своє аргентинське походження мав можливість зблизька спостерігати за розвитком того, що потім узагальнили під терміном «теології визволення», цілком може стати симпатиком українського визвольного руху. У термінології, яку використовує доктор Бабинський, це має бути чітке зміщення від «безпристрасного нейтралітету» до нейтралітету «позитивного».

Посилання

ВВС News Україна (2022) *«Вітварник Путні» і НАТО. Як Папа Римський посварився з Кирилом через Україну*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61331587> [Дата перевірки: 15.09.2022].

БФ «Академічна ініціатива» (2021а) *Боротьба за визнання: як змінилось співвідношення двох провідних православних конфесій України з часу надання Томосу ПЦУ?* [Електронний ресурс]. Доступно за: https://www.academic-initiative.org.ua/2021/06/27/shchodo_statystyky_upts-ptsu/ [Дата перевірки: 15.09.2022].

БФ «Академічна ініціатива» (2021б) *Про правонаступництво Київської Русі та єдиний простір України з Росією: аналіз соціологічних даних*. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://www.academic-initiative.org.ua/2021/08/19/yedynyi_prostir_ukrainy_z_rosiyeju/ [Дата перевірки: 15.09.2022].

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (2022) *6 months of Russia's full-scale attack: 205 religious sites ruined in Ukraine*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <https://dessa.gov.ua/russia-ruined-at-least-205-religious-sites-eng/> [Дата перевірки: 15.09.2022].

Кирилл, патриарх (2022) *Патриаршее соболезнование в связи с гибелью протоиерея Олега Артемова*. [Електронний ресурс]. Доступно за: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5912180.html> [Дата перевірки: 15.09.2022].

References

BBC News Ukrayina (2022) «*Vivtarnyk Putina*» i NATO. *Yak Papa Rymsskyu posvaryusya z Kyrylom cherez Ukrayinu*. [online] Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61331587> [Accessed 15 September 2022].

BF «Akademichna initsiatyva» (2021a) *Borotba za vyznannya: yak zminylos spivvidnoshennya dvokh providnykh pravoslavnykh konfesiya Ukrayiny z chasu nadannya Tomosu PTSU?* [online] Available at: https://www.academic-initiative.org.ua/2021/06/27/shchodo_statystyky_upts-ptsu/ [Accessed 15 September 2022].

BF «Akademichna initsiatyva» (2021b) *Pro pravonastupnytstvo Kyivskoyi Rusi ta yedyny prostir Ukrayiny z Rosiyeyu: analiz sotsiologichnykh danykh*. [online] Available at: https://www.academic-initiative.org.ua/2021/08/19/yedynyi_prostir_ukrainy_z_rosiyeyu/ [Accessed 15 September 2022].

Derzhavna sluzhba Ukrayiny z etnopolityky ta svobody sovisti (2022) *6 months of Russia's full-scale attack: 205 religious sites ruined in Ukraine*. [online] Available at: <https://dessa.gov.ua/russia-ruined-at-least-205-religious-sites-eng/> [Accessed 15 September 2022].

Kirill, patriarch (2022) *Patriarsheye soboleznovaniye v svyazi s gibelyu protoiyereya Olega Artemova*. [online] Available at: <http://www.patriarchia.ru/db/text/5912180.html> [Accessed 15 September 2022].